

SLEPA ULICA

France Bevk

Tista noč je bila že tretja, ki jo je Aleš Bogataj prečumel brez strehe nad glavo. Samotnim svislim in kozolcem ni več zaupal, trafil ga je občutek, da je venomer zasledovan. Živci so mu bili razdrobljeni kot steklo. Kadar je v kakem zatišju zakinkal, se je nenadoma zdramil in prestrašen pogledal po sebi. Sanjalo se mu je, da stoji sredi množice in ga izdaja domobranska uniforma, ki jo je že pred dnevi odvrigel. Prevelike hlače in jopič so viseli na njem, kot da je komaj odrasel pob zlezel v očetovo obleko.

Trikrat se je tisti teden skušal rešiti iz zanke, se čez Bačo in Sočo pretihotapiti na zapad, v tuje kraje, a se je vsakikrat zopet umaknil na domača pobočja. Bil je preplah po naravi, preveč neodločen, ni imel poguma za drzno tveganje. Na tujih bregovih ga je vsak hip čakalo kako presenečenje. Doma je poznal vsako gubo zemlje, vse kozje steze in vse skrivne koticke v goščavah in med skalami, ki so mu v sili nudili zavetje. A tudi tu ni dolgo prestal na enem mestu. Sila ga je primorala, da se je prikazal ljudem, nato je bežal daleč od njih. Izogibal se je vasi. Taval je iz brega v breg, iz grape v grapo, s hriba v hrib.

Izbiral je hiše, ki so stale na samem. A tudi vanje je stopil le po daljšem oprezovanju, če ni moških v bližini. Nikoli ni prosil, zahteval je. Ob pogledu na revolver, v katerem ni bilo več nabojev, in na sestradanost v njegovih očeh, so mu ženske metale, kar so imele v shrambi. S tem se je izdajal, glas o njem je šel od ust do ust. Tega se je zavedal, a življenje je terjalo svoje, ni si vedel drugače pomagati. Bila je šele pomlad, nič se še ni dalo ukrasti ne na polju ne v vrtovih.

Željno se je oziral po soncu in po drevju v mladem zelenju. Hrepenel je po toplem poletju, ko bo narava bogato obložila svojo mizo. Zdaj so bili le jasni dnevi že topli, a noči ga niso toplo pogrinjale. Kadar se je nebo pooblačilo in je od severa zavela sapa, ga je stresal mraz...

Tisto nedeljo je čepel visoko na pobočju Strmca in strmel na Zavrh; nebo je bilo posebno nizko, sivo in grozeče. Obetala se je zlivalica. V vasi je bila veselica. S tesnobo v duši je požiral glasove godbe, ki mu je v pretrganih zvokih udarjala na uho. Bilo mu je, kot da pije grenkobo svojega poraza. Tuja radost se je rogala njegovi zapuščenosti in zavrženosti. Ni je mogel mirno prenašati. Vstal je in obšel pobočje, bežal čim dlje proč od godbe in zastav. V slepi jezi na ves svet si je grizel ustnice.

Na vzhodni strani hriba se je spustil proti Selcam. Tiste dni je bil že trikrat obkrožil vasico, a se ni upal spustiti do hiše sredi sadovnjaka, ki jo je vedno iskal s pogledom. Tudi ta dan je obtičal v grmovju nad njo in z očmi požiral dim, ki je vstajal nad domačo streho in se trgal v kosme.

Mati kuha kosilo, je pomislil. Zaradi lakote, ki ga je grudila, se mu je misel vsak hip vračala na jed. Že drugi dan ni imel grižljaja v ustih. Gozd mu je nudil le zvođeneli žir. Gobo, ki jo je utrgal in prežvečil, je zopet izpljunil. Potil se je od šibkosti, od žeje se mu je jezik sprijemal na nebo.

Poiskal je studenec, ki ga je poznal še iz deških let, ko je pasel na gmajni. Močan curek je pritekal iz zemlje, polzel čez izlizano skalo in se stekal v kotanjo. Vse je bilo tako kot nekoč. Oprl se je na roke in srknil nekaj dolgih požirkov. Zastrmel se je v svojo podobo. Upala lica in globoko vdrte oči; plavi, nepočesani lasje so mu rasli na čelo, na ušesa in na vrat. Pod nosom in po bradi mu je poganjal redek puh, ki ga že dolgo ni bril. Bil je troho divji na pogled.

Posmehnil se je sam sebi. Sedel je in v razmišljanju poškipaval z zobmi. Začelo je deževati. Prve redke, debele kaplje so se zdrobile in se zgostile, dež je kot meglen zastor zaplahutal nad dolino. Aleš je kot iz kljubovalnosti obsedel ob studencu. Močilo mu je lasé, tenki curki so mu polzeli za vrat in za srajco.

Stresnilo ga je po telesu, tedaj se je pomaknil pod hrastič z gostimi vejami in se stisnil k deblu. Mlada krošnja mu je nudila le borno zavetje. Deževalo je zmeraj huje, nastajal je mrak, pobočja so se ovižala v mrko sivino. Stekel je k skalam na robu gmajne. Počeni je pod eno izmed njih, ki je napošev štrlela iz tal, sključil kolena pod brado in jih objel, da ga pod previsom ni škropil dež. V mokri obleki sta mu hlad in mrščalica stresala telo. Ni imel vžigalic, da bi zakuril. A če bi jih tudi imel, bi se ne upal zanetiti ognja. Plameni bi ga izdajali. Strmel je v curke dežja, ki so se trgali od skale kot od roba strehe in se tiho izgubljali v zemljo.

Mrak se je zgostil, obrisi pobočja so zatonili, razločiti je bilo le tenje najbližjih skal in dreves. Aleš je upiral pogled v temo. Pod njim so se vabeče, a hkrati grozeče svetila okna hiš. Dôma od ondod ni bilo videti, ostal je za obronkom. Ob misli, da je do njega le sto, dve sto korakov, sta ga obšla taka tegoba in obup, da se mu je suh jek izvil iz prsi.

Zdrznil se je in se plašen ozrl, kot da je nekdo zaječal tik njega. Bil je sam, že drugi teden čisto sam. Le noč in dež, ki je šumel na mlado zelenje. Premagala ga je utrujenost, da je glavo oslonil na skalo

in začumel. Ni slišal pesmi, ki se je od spodaj, s klanca, razlegnila v noč. Nekdo se je vračal z veselice in vinjen dajal duška svoji dobri volji. Po bregu so pogasile vse luči. Alešu se je rahlo spanje venomer trgalo in se mu zopet navezovalo, kakor je dež včasih potišal in se zopet ulil. Do kraja se je zdramil šele ob zori, ko je zapihala sapa in se je stresnil od hladu.

Skočil je na noge in prestrašen pogledal okrog. Nikogar. Pomirjen si je podrgnil kolena, ki so mu od čepenja zaspala, pretegnil ude in se ozrl na nebo. Ni več deževalo. Oblaki so se razklali, a jih je še vedno gnalo od juga. Zrak je bil gost od vlage. Po pobočjih so se pasle meglice in potovale proti vrhovom. Petelini so peli, nekje v drugem bregu je lajal pes.

Prestopil se je in se opotekel. Tiho je zaklel skozi stisnjene zobe. Iz vroče želje, da bi kje zagledal mater, se je vrnil k studentu. Nji bi se lahko zaupal, samo nji, morda bi mu vedela svetovati... Hiša je bila še mrtva, noben kosem dima se ni zasukljal nad njeno streho. Za hip je počenil in pogledal navzdol, kakor da čaka. A tam ni smel ostati. Bil je že svetel dan, opazili bi ga. Poiskati mora kako samotno hišo, da se najé, preden omaga.

Odrgral je pogled od doma in stopil navkreber. Našel je stezo, ki je peljala okoli obronka proti Kolku na severu. Ta je kot zelena kopica štrlel izmed sosednih vrhov. Aleša je vabilo na njegov severni breg, kjer je v strmini samevalo nekaj raztresenih hiš.

Hoja ga je ugrela, le občutek lakote ni popustil. Izza oblakov je posijalo sonce in mu sušilo obleko. Užival je ugodje toplote, a udje so mu bili kot omrtvičeni, roke so se mu rahlo tresle, noge so mu pokle-cavale v kolenih.

Na prelazu za hribom je stopil na ozek, od nalivov razkopan klanec, ki je tekkel v divje gozdove. Dvizal se je pod kronami košatega drevja, pod vejami, ki so visele na pot, telo mu je oblival znoj. Dohitel je ženico, ki je v pošvedranih čevljih in s košem na hrbtu spela v breg. Pospešil je hojo, da bi jo prehitel in ji čimprej izginil izpred oči.

»Kam tako hitro? Skupaj bi hodila.«

Aleš je upočasnil hojo, a se ni ozrl.

»Kam?« je vprašal.

»V Gorenje. In ti?«

»V Zakolk.« je Aleš odgovoril po premolku.

»Vsaj kos poti me ne bo strah. A ti nisi iz Zakolka. Drugače zavijaš.«

»Teleta kupujem,« se je Aleš zlagal.

»Ne vem, če boš tam kaj našel. Tudi v Zakolku so revčki. Nemci so jim požgali. Le ena hiša je ostala.«

Aleš dolgo nobene ni rekel. Ženica je sopihala pod košem.

»Kaj nesete?«

»Krompirja sem naprosila. Nam ga niti za seme ni ostalo. Vsega so nam pobrali.«

»Kdo?«

»Kdo! Nemci in domobranci. V prepad so ga zmetali, da bi ga ne jedli partizani.«

Aleš je molčal. Bilo mu je, kot da na vsak korak zadeva na trnje.

»Sam bog te je prinesel,« je zopet povzela ženica. »Strah me je v teh samotah. Bajé se Bogatajev iz Selc klati tod okrog in napada ljudi.«

Aleša je mrzlo spreletelo. Pospešil je hojo.

»Kam tako bežiš? ... Saj fant — mislim Aleša — ni sam kriv. Njegova mati je to hotela. Tako sem slišala. Lakota pa vse naredi iz človeka ... On tako, njegov oče pa v Nemčiji, ni se še vrnil ...«

Se je govorila, a je fant ni več slišal. Hodil je naglo, kakor da beži sam pred seboj, in stiskal zobe. A izvedel je, kar mu je bilo tiste dni pogosto v mislih. Oče se še ni vrnil ...

Ženica je že daleč zaostala, ko je bilo konec poti. Naprej so se cepile tri steze. Aleš je stopil na srednjo, ki je vodila k samotnim Zakolkarjem. Ni se še enkrat ozrl, izgubil se je v gozdu ...

Onkraj gozdov so se prikazale gmajne, senožeti in njive v strmini. In pogorišča treh kmetij. Aleš je stopil po stezi do hiše, ki je po kdo ve kakšnem naključju edina ostala cela.

Ob tnalu je klečal starec in tesal bukovo poleno za novo toporišče.

»Dajte kruha!« je rekel Aleš mračno, brez pozdrava.

Mož ga je pogledal začudeno, a brez strahu v očeh.

»Nimam kruha,« je rekel.

»Dajte kruha!« je fant grozeče ponovil.

»Nimam, bog pomagaj!« je vzkliknil starec, zapičil sekiro v tnalno in vstal. »Kje naj ga vzamem? Če hočeš, ti kaj skuham.«

»Ne utegnem čakati. Dajte mi žganja!« je rekel Aleš iz nenadne želje, da bi se opil.

»Tudi žganja nimam. Hočeš mleka?«

»Pa mi dajte mleka.«

Starec ga je peljal v izbo, odprl omaro v kotu, v nji so stale čerfe z mlekom.

»Vzemi,« je rekel.

Aleš je vzela polno čerfo in stojé pil z dolgimi požirki. Ostanek je postavil na mizo in sedel. Starec je stal ob peči in ga opazoval z bistrim pogledom izpod čela.

»Sam?« je vprašal Aleš.

»Sam,« je odgovoril starec. »Sin in hči sta padla. Snaha je odšla po opravkih.«

Aleš je izpil ostanek mleka, vstal in se ozrl po klobuku, ki je ležal na oknu.

»Čigav je ta klobuk?«

»Sinov je bil. Zdaj ga jaz nosim. Vzemi ga, če hočeš.«

Aleš je vzel klobuk in si ga posadil na glavo. Bil mu je prevelik. Ohlapni krajevci so mu viseli na ušesa in na oči.

»Hvala!« je rekel.

Odšel je po ovinkasti stezi mimo požganih kmetij proti planini.

Spešil je hojo čez gmajno, kjer je bosonogi pastirček pasel v prvi pomladni travi in otožno zategoval neko pesem. Ob pogledu na neznanca s prevelikim klobukom mu je pesem zamrla, skrnil se je za šekasto kravo in oprezoval izza njenega hrbta. Aleš je bil že visoko v gozdu nad gmajno, ko se je zopet oglasila pesem.

Mleko mu je vrnilo nekaj moči, noge mu niso več klecale v kolenih. Hkrati je občutil tako omotičnost v udih, da je legel na vresje sredi široke gozdne jase. Sonce, ki je sijalo izza oblakov, je tako toplo prigrevalo, da se je izgubil v spanje...

Sonce se je skrilo, oblaki so se zgostili, zopet je drobno deževalo. Aleš se je prebudil, ves omotičen od spanja skočil na noge in se dvizal dalje po stezi. Dospel je na planino, ki jo je pokrival le še rahel nadih zelenja. Zavil je k pastirski koči tik ograde za živino in brenil v vrata, ki so se hrešče odprla.

Preden se je utegnil razgledati po temačnem prostoru s pogradami ob stenah, v katerega je skozi majhno okence padalo bore malo svetlobe, je zagledal človeka, ki je sedel na panju ob mrtvem ognjišču. Hrbet je obračal proti vratom, iznenaden pogledal čez ramo, da mu je bilo videti le eno oko in poraslo lice.

Aleš je za hip kot olesenel. Računal je, da bo vsaj eno noč prespal s streho nad glavo, a tu je našel hudiča v vreči. Ni se utegnil prepričati, ali ima pred seboj nesrečnika, ki se je sprl s človeško postavo in beži pred ljudmi, ali pastirja, ki je prišel gledat, koliko škode je zima naredila koči in plotovom nad prepadi. Obšel ga je tak strah, da se neznanec ni utegnil ne oglasiti ne dvigniti, že je bil zopet na dežju in je zadrlesknil vrata za seboj. Stekel je po bregu proti gozdu in se trikrat ozrl, preden ga je zakrilo drevje.

Neznanca ni bilo iz koč. Aleš je jezno zaklel in se glasno zarežal, kakor da se posmehuje krivi sreči. Z naglimi koraki je odšel v dolino.

In ne da bi razmišljal, kam gre, mu je noga na prelazu sama od sebe stopila na stezo proti Selcam.

Bil je razmišljen, na pol brezčuten; ni se zmenil za dež, ki mu je kapljal s krajevcev klobuka. Zdaj pa zdaj je tiho zaklel. Naj hudič vzame vse skupaj! Slednjič se je ustavil pod isto previsno skalo kot prejšnji večer. In kot prejšnji večer je počenil v suho zavetje, se zgrbil in objel kolena. Mleko mu je bilo le za silo potešilo lakoto, tedaj se mu je znova oglašala želja po jedi. Čutil je utrujenost in oslabeledost, drhtel je po telesu. Pogled se mu je upiral v mrak, ki se je čimdalje bolj gostil, v prsih mu je trepetalo.

Bil je že četrti dan, ko sta se ga za kak hip polaščala obup in malodušje, a se jima ni vdajal. Reševala ga je jeza na ves svet, iz katere bi razbijal in norel. V takih trenutkih ga je trapila strastna želja, da bi se napil. Zdaj pa je nenadoma čutil, da mu ne ginejo le telesne, marveč tudi duševne moči. Bilo je vse kot zakleto, stokrat prekletu. Iz temne globine duše mu je vstajala misel, da bi se ustrelil. Ni imel več nabojev. Zadnje je iz jeze popokal neko noč, ko je v hladu brez spanja čakal jutra. A četudi bi jih imel, bi ostalo le pri namenu. Manjkalo mu je poguma, da bi si cev nastavil na srce ali na senci. Da, če bi imel žganja, da bi se opil... Vzel je revolver iz žepa in ga zalučal skozi grmovje. Slišal je, kako je zamoklo padel na zemljo. Znova je grebel v misli in iskal izhoda...

Zaključek vseh blodnih, zmedenih razmišljanj je bil: ne morem več. Konec! Iz obupa in nemoči so mu pritekale solze, a se ni niti zavedel, da mu močijo lica. Nenadoma ga je obšla obupna odločnost. Zakaj bi vsaj eno noč ne prespal na domačem hlevu? Ali materi potrkal na okno? Očeta še ni, mati ga ne bo odgnala. Morda ga celo pričakuje. Preoblekel bi se, se ogrel, najedel, nato bi ga zopet vzela noč. Pomenil bi se z njo kot s človekom.

Z brado na kolenih se je rahlo pozibaval, dolgo omahoval in trpel. Nenadoma je divje zaklel, prebodel temo z očmi, planil izpod skale in se spustil po bregu...

*

Hiša je bila že pogreznjena v globok sen. Jera se je na trkanje prebudila iz spanja. Tudi ta večer je dolgo slonela na oknu, čakala in prisluškovala v noč. Ni bila tako prepričana kot prejšnji večer, da bo Aleš v taki zlivalici pri nji iskal zavetja, a tega tudi ni izključevala. Potolažila se je z mislijo, da bržkone ne potrebuje njene pomoči, in legla. Bila je utrujena od dnevnega dela in bedenja prejšnje noči.

Spala je le na pol, duh ji je bil venomer na preži. Ko je prvič udarilo na šipe, je odprla oči. Sedla je, pogled uprla v okno in prisluh-

nila. Ali je le sanjala ali je prav slišala? Dež je pel na streho, voda je žuborela izpod strešnega žleba.

Zopet je udarilo. Zveneče in jasno, kot z ledenimi prsti.

Jeri je za hip zastalo srce, nato ji je burno zatolklo. Trepetajoč od razburjenja je planila s postelje. »Takoj, takoj,« je šepetaje ponavljala pri sebi, ko se je oblačila. Stopila je k oknu in se z dlanmi ob obrazu zastrmela skozi šipe. Razločila je obris temne postave.

Odprla je okno.

»Kdo je?« je dahnila.

»Mati!« se je tiho oglasil Aleš.

»Takoj!«

Zaprta je okno in tipala za vžigalicami, da bi prižgala luč, a se je premislila. Vse dni jo je preganjala misel, da nekdo voha okrog hiše. Vsa zmešana, kakor da ne ve, kaj bi, se je na mestu zavrtela. Tipaje predse je po temi odšla v vežo. Počasi, previdno je zavrtela ključ, da bi ne zaškrtal. Skozi odprta vrata je planil vlažen hlad, na roke so ji udarile kaplje dežja.

»Kje si?« je zašepetala.

»Tu.«

Aleš se je kot senca pomuznil mimo nje. Čutila je moker dotik njegove obleke. Zaklenila je vrata in porinila zapah.

Sina je ujela v temi in ga privila nase. Tako ga ni več objela od njegovega detinstva. Zadnja leta ji je bila tuja vsaka nežnost, zdaj se ji je milo storilo. Solze so jo zapekle v očeh, v grlu se ji je zavozlalo, da ni našla glasu.

»Aleš!« je slednjič tiho zaječala in ponovila: »Aleš, Aleš!«

Sin je molčal. Bil je ganjen tudi on. Njemu je zopetno svidenje več pomenilo kot materi. Sam sebi se je zasmilil za vse, kar je preživel zadnje dni. Bilo mu je, kot da se je izpod vislic za hip povrnil nazaj, v življenje. Obvisel je v njenem naročju.

Jera v zmedenosti prvi hip ni čutila, kako je ves premočen. Tega se je zavedela šele, ko so se ji polegla čustva. Izpustila ga je iz rok.

»Jezus, kako si ves moker! O, revček!«

»Jesti mi dajte!« je rekel sin.

»Takoj, takoj,« se je mati vsa zmešana zopet zavrtela v temi. »Čakaj, da zakurim. Potem se preoblečeš.«

Poiskala je vžigalice in prižgala petrolejko, ki je visela na sajasti steni ob ognjišču. Razgrebla je žerjavico, naložila nanjo suhih tresk in suhljadi in upihala ogenj. Plamenčki in plameni so lizali les, se sukljali in tiho peli. Po zakajenih stenah se je razlila svetloba.

Aleš je sedel na stolec ob ognjišču in čakal. Na istem stolcu je posedal, se grel in sušil, kadar je kot deček ves moker prignal živino s paše. Vendar so ga zdaj prevzemali vse drugačni občutki. Oziral se je po ognjišču, po kuhinjski omari, po skledniku, po kotlu za prašiče, po očrnelih vratih hrama, po lesenih, zakajenih stopnicah. Vse je bilo kot nekoč, a vendar drugače. Prevzemala ga je domačnost z občutkom človeka, ki je izgubil dom in se s pogledom poslavlja od njega. Kljub temu se je ves sključil od ugodja in stisnil dlani med kolena.

Mati se mu je zdela postarana, bolj suhljata in oglata kot prej, ostre poteze njenega obraza poglobljene. V njenih očeh je bilo poleg zaskrbljenosti nekaj toplega bleska, ko ga je opazovala od strani. Saj ni bilo dolgo od tega, kar sta se zadnjič videla, a se ji je zdel močno spremenjen. Ves nebogljen kot kak pastirček, obraz izsušen, oči udrte, z lačnim pogledom. Stiskala je ustnice, da ji niso trepetale.

Pristavila je lonec mleka, stisnila stenj v petrolejki in mu molče namignila. Peljala ga je v kamro, postavila luč na predalnik in zagnila okno.

»Da te kdo ne vidi,« je rekla. »Vohajo.«

Aleš se je zgrozil od strahu.

»Kdo?«

»Plešnarica. Vpije, da si ji ugonobil sina.«

Aleš je uprl pogled v mater, se za hip zamislil in molčal.

Mati mu je vrgla iz omare obleko in čevlje ter odšla. Bila je vse pripravila. Aleš se je naglo preoblekel. Ko se je vrnil v vežo, ga je že čakalo toplo mleko, hlebec kruha in sir. Mati tudi na tobak ni pozabila. Zraven kruha je ležal zavojček cigaret.

Mokro obleko je vrgel k ognjišču.

»Sežgite ali zakopljite!« je rekel.

Sedel je in se željno lotil jedi.

»Tiho govôri!« je rekla mati in namignila na stopnice. »Tomaž in Vida spita. A mati več ur prebdi kot prespi.«

Pobrala je s tal mokre cunje, odprla v hram in jih vrgla za vrata. Obstala je sredi veže, dvignila glavo in prisluhnila. Zunaj je šumel dež, a v noči se je zdelo, da potrojeno odmeva vsak še tako šibek glas. Odrinila je zapah, odklenila vrata in stopila na dež. Tiho, z napetim pogledom v temo, je obšla hišo. Bolj kot kdaj prej ji je bojazen stiskala srce. Vrnila se je in zopet zaklenila.

Sedla je k ognjišču in gledala sina, ki je jedel z volčjim tekom.

»Počasi jej, če si dolgo stradal,« je rekla.

Sin jo je pogledal in se ji nasmehnil. Nehal je jesti, a imel je občutek, da se nikoli več ne bo mogel nasititi. Prižgal si je cigareto.

»Zakaj se nisi prej oglasil?« ga je vprašala mati. »Vsako noč sem te pričakovala, ko sem izvedela, da so te videli.«

»Nisem se upal.«

»A zakaj nisi pobegnil z drugimi?«

Sin je pogledal v tla.

»Hotel sem, a je bilo že prepozno.« je odgovoril.

Mati ga je gledala nekaj trenutkov. Zdelo se je, da ji je nekaj na jeziku, a se muči, da bi izrekla.

»Prepozno, ker si se zamotil pri tisti candri,« je slednjič iztisnila skozi zobe.

Aleš je težko požrl slino. Težko mu je delo, da mati to ve. Ni ga zbolelo, da njegovo dekle zmerja s candro. Srca mu ljubica nikoli ni osvojila, komaj telo, a ko mu pred dnevi ni odprla, ko se je v stiski hotel zateči k nji, se je je spominjal s tiho mržnjo. A za mater je bila vlačuga vsaka, ki se je kdaj navezal nanjo. Hkrati je bil v njenih besedah grenak očitok, kot da ji je storil krivico. Odgovoril bi ji bil še s hujšim očitkom, a se je ugriznil v ustnice.

»Mati,« je rekel, »če se bova hotela obmetavati z očitki, ne bova nikoli končala.«

Jera je stisnila ustnice. Še bi mu lahko odgovorila, a se je zbala sinovega pomračenega pogleda. Po koncu vojne se je čutila osamljeno, imela je le še sina. Oba sta stavila na isto krivo karto in izgubila igro. To ju je usodno povezovalo.

Nastal je dolg, napet molk.

»Oče se še ni vrnil,« je prva zopet spregovorila mati.

»Vem, slišal sem.«

»Že dolgo ni glasu o njem. Ne vem, ali je živ ali mrtev.«

»In nihče ne ve nič povedati o njem?«

»Nihče izmed tistih, ki so se že vrnili. Bojim se, da ga ne bo več.«

Jeri je glas zvenel tako suho, brez obžalovanja, da se ji je Aleš zastrmel v obraz. Kazalo je, da si ne želi očetove vrnitve. In da ji njegova izguba ne povzroča žalosti in se je že privadila tej misli. Njega so ob spominu na očeta navdajali mešani občutki. Občutki strahu in otroške navezanosti. Med njima je zijal prepad, bal se ga je srečati, vendar se mu je milo storilo zanj. V tem si z materjo nista bila edina. Da bi ne poglobljajal razpoke med seboj in njo, je rajši molčal.

Kadil je in željno puhajl dim predse. Kajenje mu je pomirjalo živce. Skozi oblačke dima je opazoval mater, ki je s komolcem slonela na ognjišču in si z dlanjo podpirala brado. Trpko zamišljena je strmela vanj. Zdelo se je, da se molče vprašujeta in si molče odgovarjata.

»In zdaj?« je vprašala mati.

Aleš jo je vprašujoče pogledal.

»Kaj nameravaš?«

»Pojdem,« je rekel. »Še malo posedim, se nekoliko prespim in grem.«

»Kam?«

»Po svetu. Ali se mi posreči beg ali crknem.«

Mati se je zgrozila.

»Molči!« je vzkliknila. »To ni govorjenje. Tak nikamor ne pojdeš. Saj nisi živina. Ko se popraviš, pojdi v božjem imenu.«

»Našli me bodo.«

»Nihče te ne bo našel. Te bom že skrila. Čakaj, da premislim. To ni tako lahko...«

Aleš ni ugovarjal. Materina odločnost mu je dobro dela. Bilo ga je groza pred življenjem, ki ga je pravkar okušal. Poginil bi kje na samoti ali se ves oslavljen ujel v zanko. Doma ni moglo biti bolj nevarno kot zunaj, kjer se je moral izpostavljati za kos kruha.

Jera je vase zatopljena strmela v plamene, ki so igrivo plesali po polenih. V mislih na sina se ji je vedno znova porajal grenek občutek, zakaj ni pobegnil. Prekleta lovača! Za mnogokaj se je tudi ona čutila krivo, a se je otepala samoočitanja. Ni se mogla sprijazniti z mislijo, da ga bo morda za vedno izgubila. Ne snaha, zet bo nekoč prišel v hišo. Rada bi si ga ohranila. Dozorelo je, kar ji je bilo že ves večer na jeziku, a se je bala izreči.

»In — če bi se javil?« je vprašala. »Prestal bi kazen, nato bi ostal doma.«

Sin se ji je zavzeto zastrmel v obraz. Nekaj časa je molčal. Ni razmišljal, zakaj ni imel kaj razmišljati. Tudi njemu se je že kdaj porodila ista misel, a jo je že v kali zatrl.

Odmajal je z glavo.

»Ustrelili bi me,« je rekel zamolklo.

Mati se je zagledala vanj, kakor da mu hoče iz potez izluščiti vso resnico. Pre njo je stala Plešnarica, kako vpije za sinom. Tudi ljudje so ga obtoževali. Alešev strah je potrjeval govornice... Sklonila je glavo.

»Potemtakem te bom res izgubila,« je rekla počasi, s prizvokom obupa v glasu. »Najprej oče, nato še ti... Morda se bo kaj spremenilo,« je dodala z jalovim upanjem.

Aleš je odmajal z glavo.

»Nič se ne bo spremenilo,« je rekel.

Jera se je zdrznila, kakor da se je zrušil zadnji steber. Nato sta molčala, mati in sin. Čutila sta, da sta zašla v slepo ulico. Nazaj nista mogla, naprej ni bilo poti. Vse, kar se je dalo rešiti, so bili le trenutki.

*

Tejca je vsako noč le malo spala. Podremavala je, se zopet prebujala, strmela v medlo svetlobo dušice na olju pred Materjo božjo in razmišljala. Včasih je posedevala in prebiralala jagode molka, da se je utrudila in zopet legla. Posebno živo budna je bila v nočeh, ko je dež pel na streho in je od žlebov vrela voda.

Tisto noč še niti za trenutek ni zatisnila oči. In kot vsako noč je med bedenjem v molitev in premišljevanje slišala vse glasove v hiši. Ni jih vlekla na ušesa, a so ji razločno prihajali v zavest.

Ujela je, da so se hišna vrata dvakrat odprla in se zopet zaprla. Koraki so peli skozi izbo v vežo, zopet nazaj in zopet v vežo. Slišala je lomljenje tresk in suhljadi; in glas, ki se je včasih dvignil iz šepeta in zopet potišal. Moški glas. Ni bil Tomaž; ta je zgodaj legel, njegovo smrčanje je slišala skozi steno. Obšla jo je radovednost. Kdo je prišel? Kaj hoče?

Naglo kot blisk jo je obšla misel, da se je Ivane vrnil iz Nemčije. Ta je bil stržen vseh njenih razmišljanj. Vse dni ga je pričakovala s strastno neučakanostjo. Zdaj je tu. Vrnil se je sredi deževne noči in Jera mu streže. Tiho govorita, da bi ne motila tišine v hiši.

Ta misel jo je tako prevzela, da se ji je vznemirilo srce in so ji zatrepetale ustnice. Vrnil se je, ljubi sin, dasi ga je snaha le z bojaznijo pričakovala. To ji je brala že v očeh. Morda si je celo želela, da bi ga nikoli več ne bilo. Prerada je dvomila nad tem, da je še živ, ker se tako dolgo ni oglasil. Ona, Tejca, ni mogla verjeti, da ga ne bo več videla. Srce ji je pravilo, da se bo vrnil. Srečna ura, ko se mu bo lahko potožila za vse, kar je medtem prestala. Ivane jo bo razumel, ob njem bo zopet imela oporo.

Vsa se je zlecnila ob misli, da jo je snaha prehitela. Muli se okoli moža in mu z lažmi polni ušesa. Dober, kot je, in po tolikem času lačen ženske, je ves mehak, da ga po volji ovija okoli prsta. Verjame ji na besedo, revček, zato ne priteče k nji, da bi jo pozdravil...

Tresoča se po vsem telesu je vstala, se v medli svetlobi oblekla in vzela palico. Odklenila je vrata in se pretipala do stopnic. V veži je bilo vse tiho. V svitu ognja je snahina senca padala na črno steno. Prestopila se je na vrhnjo stopnico, ki je zacvrkutala, palica je udarila ob ograjo.

Zaslišala je strasten šepet in nekaj moških korakov, ki so v hipu utihnili. Snaha ji je razburjena pritekla naproti in ji zaprla pot.

»Mati, kam lezete v temi?« ji je ostro pel glas. »Padli boste in se potolkli.«

»Pusti, ne skrbi zame,« je starka malone zavreščala. »Vem, kdo je prišel. Kaj mi skrivate!«

Snaha se ji je umaknila in obstala ob steni.

Starka je stopila še dve stopnici niže, se sklonila in pogledala v vežo. Ob vratih v hram je stala moška postava.

»O, Ivane!« je vzkliknila.

Aleš je stopil naprej, da mu je pramen svetlobe obsvetil obraz.

»Mati!« je rekel.

»Oh, ti!«

Tejca je od razočaranja zaječala. Za hip se je zdelo, da ji bodo popustile moči in bo padla v vežo. Obrnila se je in molče oddrsala nazaj v kamro.

Jera je prepadena stala sredi stopnic. Obraz se ji je spačil, kot da je vse izgubljeno. S pogledom, ki je izražal strah in mržnjo, je gledala za taščo. Ljubše bi ji bilo, če bi kdorkoli vedel za njeno skrivnost, le ne ona. Kakor da je s tistim trenutkom starka dobila vso moč nad njo. Hkrati jo je obšla neka odrešilna misel...

Vrnila se je v vežo, vzela petrolejko in z odločnimi koraki stopila v taščino kamro. Luč je postavila na mizico in za hip obstala ob steni.

Tejca je sedela na robu postelje, držala roke v naročju, težko sople od razburjenja in gledala, kakor da ne more iz začudenja in razočaranja. Pogled je strmo uprla v snaho.

»Aleš je prišel,« je rekla Jera.

»Prišel,« je rekla starka kot odmev. »Videla sem ga.«

»A nihče ne sme izvedeti, da je tu,« je rekla snaha grozeče.

»Od mene nihče ne bo zvedel,« je rekla tašča. »Kakor da ga nisem videla. Ničesar ne vem.«

»Prisecite!«

Starka je dvignila začuden, užaljen pogled.

»Rekla sem, a prisegla ne bom. Ni mi treba prisegati.«

»Prisecite!« je snaha zasigala in taščo zgrabila za roko. »Prisecite pri živem bogu...«

»Pusti me!« je starka zapiskala in iztrgala desnico. »Moja beseda je že prisega. Če ti to ni dovolj, ti ne morem pomagati.«

»Tiše!« je rekla Jera. »Ni treba, da vas sliši vsa hiša.« Bila je vsa v ognju, polna strahu in nezaupanja. »Prisecite!« je ponovila na pol proseče, a na pol zapovedujoče in starko zopet zgrabila za zapestje. »Prisegam pri živem bogu, pri devici Mariji, pri svojem zveličanju, da ne povem živi duši...«

Jera je bila v svoji strastni odločnosti tako grozna, da se je je tašča zbala. Zlepa ni komu popustila, a tedaj jo je obšel strah, da je čutila mravljince po telesu. Ni se upala več upirati, četudi je gorela od mržnje. Obrnila se je proti kipcu Matere božje v kotu in za Jero s trepetajočim

zamelklim glasom ponavljala besede, ki jih je narekovala, kot so ji prihajale na misel.

»... da ne povem živi duši...«

Stopnice so zaškripale, vstopil je Aleš in zgrozen obstal za vrati.

»Mati!« je vzkliknil.

»Pojdi!« mu je rekla Jera in narekovala konec prisege: »... ali naj nikoli več ne vidim sina...«

»... ali naj nikoli več ne vidim sina... Ivaneta...« je ponovila starka.

Jera je vedela, s kakšno prisego tašči najbolj zaveže jezik. Hotela je še nekaj dostaviti, a ji je nenadoma zmanjkalo besed. Umolknila je in spustila starkino roko.

Aleš je vrgel ogorek cigarete na pod in ga pohodil. Prestopil se je in se spustil na stol, roke so mu obvisle ob telesu.

Tejca se je opotekla in se sesedla na rob postelje. Bila je izmučena. Sedela je sključena in se opirala na palico. Jera je stala ob steni in si obraz za hip pokrila z rokami. Prisega jo je pomirila, a bila je zgrožena sama nad seboj.

»O, da je moralo priti do tega!« je zaječala.

»Kaj češ! Kamen, ki si ga zalučala v zrak, ti je priletel na glavo,« je rekla tašča; skozi mržnjo v njenih zenicah se je poblisknila iskra sočutja.

Jera se je zopet zbrala. Uprla je pogled v sina, nato v starko.

»Mati, Aleš ostane pri vas,« je rekla.

»Kako — pri meni?«

»Pri vas se bo skrival. V vaši kamri. Nekaj dni... Samo midve bova to vedeli...«

Tejca je razumela. Pogledala je vnuka, ki je uprl vanjo izmučeni pogled.

»Ne podim ga,« je rekla. »Postelji mu, kjer hočeš.«

Naslonila je brado na palico in zamižala, kakor da noče ničesar več videti ne slišati. Jera je odšla, se vrnila z blazino in sinu postiljala na tleh v kotu. Aleš se je sezul, se na pol slekel in legel. Bil je tako do kraja izčrpan, da se je v hipu pogreznil v spanje. Ko je zopet odprla oči, je snaha tiho odhajala skozi vrata.

Tejca je zaklenila in zopet obsedela na robu postelje. Zatopljena v misli je gledala vnuka, ki je zdaj pa zdaj živčno trznil v spanju. Sočutje do snahe, ki jo je bilo za hip obšlo, je ugasnilo. Zasmilil se ji je Aleš. Zlat deček, ki je bil ves njen, dokler je bil še otrok. Potem ga je Jera odtrgala od njenega srca. Tega ji nikoli ni odpustila. Lagali so ji, da je odšel v partizane. Sprva je verjela, a se ji je kmalu odkrila

resnica. Bolelo jo je zaradi sina, Ivaneta — kaj poreče on, ko izve? — a se je vsa zaprla v molk...

Bilo je že pozno. Sedé je zakinkala, da ji je palica zdrknila iz rok in zaropotala na pod.

Aleš se je prestrašen zdramil in dvignil glavo.

»Nič ni, le palica,« ga je šepetaje mirila. »Mirno spi! Tu, pri meni, se ti nič ne more zgoditi.«

Fant se je medlo nasmehnil in v hipu zopet zaspal. Tudi Tejca je legla. V kotu je plapolal plamen dušice, na streho je pel pomladni dež.

(Odlomek)

OSMR TNICA

NEKAJ SPOMINSKIH BESED O DAMIRU FEIGLU

Humoristično slovstvo, kakršnemu je služil Damir Feigel, zahteva od pisatelja precejšnjo filozofsko nadarjenost in živahno domišljijo. Le kdor gleda zelo kritično, obenem pa tudi skrajno prizanesljivo in dobrodušno na življenje, bo znal ubirati človeške usode v take slovstvene stvaritve, da jih bo občinstvo prebiraló z odobravajočim užitkom ter bo v njih iskalo in našlo več ko samo plehko razvedrilo.

Katero koli človeško življenje, naj ga njegov nosilec urejuje kakor koli, ima vse polno trenutkov, ko se zazdi nosilcu samemu nekaj popolnoma nesmiselnega ali praznega. Prav tega občutka pa se človeški duh krčevito otresa, išče in grebe, da bi se znova dokopal do nekega življenjskega smisla, ki mu sproti uhaja, kakor se žejnemu umika vlaga usihajočega potočka sredi razbeljene puščave. Tako si je duh polagoma ustvaril veličastne bajeslovne in modroslovne zgradbe, verstva in znanosti, ki mu na tisočero načinov rešujejo večno živo in zmeraj drugačno življenjsko uganko. Vsako razumno bitje si uganko razvozlava po svoje, a je do zadnjega jedra nikoli ne razvozla. Samo ko se človeku prikrade na lice smehljaj ali smeh, se mu včasih zazdi, da uganka morda le ni tako zamotana in se ne izplača ukvarjati se z njo preresno ali celo tragično.

V nekaterih človeških duhovih prevladuje prav tako prepričanje. Če se takemu naziranju pridruži sposobnost, odevati take misli v duhovito zakrožene stavke, tedaj se človeštvu rodi humorist. Slovencem se je to primerilo pred osemdesetimi leti, ko je v Idriji zagledal luč sveta Damir Feigel. Njegovo slovstveno delo je moglo poteči samo iz peresa, ki mu je razborit in bister duh odkrival tajne zveze in možnosti v navidezno nesmiselnih dejstvih in pripetljajih.

V Feiglu se je družilo več značilnih črt goriškega človeka iz dobe pred prvo svetovno vojno in po njej. Dasi je bil po rodu iz Idrije, se je pozneje